

de Nebrija, 14. De la forma *baladrar* del nostre verb, tot i que és la bàsica i més antiga, com que aviat tendiria a caure en creixent desús, la poca documentació és encara més tardana, i indirecta, perquè es basa només en el derivat *baladrador*, que el *DAG*. registra en un text mallorquí del S. xvi, i *baladrayre* en diversos diccionaris del S. xvii («blatero, linguax», 1650, Torra; Lacav. *Gaz.*), val a dir que tots dos basats necessàriament en el verb, i, aquest, en la seva forma *baladrar*. *Baladrer* que segurament derivà del tronc comú nominal (BALATRUS, BALATRO), tan directament com el verb, no el registrem fins als diccs. i autors del S. xix [«vocinglero, clamatus, balatro», 1803, Belv., Figuera, etc.; escriptors de la Renaixença en els diccs. *Balari i AlcM*]. Cf. men. +*baldreig* 'agitació de les ones' (JMascaró, 1979), potser de *baladreig* 'remor' per *balandreig* (i *balder?*).

Aquesta documentació tardana en mots catalans d'aquest caràcter estilístic, s'explica només, però satisfactoriament, per l'escassetat dels autors publicats en la nostra Edat Mitjana, i el caràcter en general poc populista i poc expressivista de llur estil. Car aquesta família lèxica és, i segurament ha estat sempre, més vivaça en català, i certament més castissa, que en la resta del romanç hispànic; si bé en castellà i portuguès, el geni ponderatiu i desmesurat de llur prosa cavalleresca i picaresca, i de la lírica gallega i fins castellana, els donà molta més ocasió d'aparèixer literàriament (*Baladro del Sabio Merlin*, etc., *baladrón* en les novel·les i teatre cast. del 600, etc.).¹

Les explicacions que vaig donar sobre aquest grup ibero-romànic en el *DCEC*, i que no seria útil de repetir totes, es podran completar consultant aquell llibre, car no cal canviar-hi res d'essencial. Per més que autoritzats llatinistes ho hagin posat en dubte (veg. Walde-H.) el fet és que el substantiu bàsic de la nostra família està ben documentat en un escriptor llatí com Lucreci, d'estil tradicional i distingit però pur de preocupacions estilístiques i rebuscaments: «*auffer abhinc lacrimas, baratre, ét compésce querélas*» (III, 955), evidentment en el sentit de 'home que es plany desmesuradament i sense raó', al capdavall un 'baladrer'; així ho traduí l'enyorat Mestre Joaquim Balcells, de qui conservo nota constatant que aquesta és la lliçó dels dos mss. principals i antiquíssims, l'*Oblongus* i el *Quadratus*, mantinguda per Merrill.

No podem afirmar tant l'origen últim del mot, car sembla que sigui la forma amb -r- i en -us la que més tard apareix convertida en *balatro* en alguns altres escriptors de l'Antiguitat, Varró, Horaci, i que també es documenta com a antropònim llatí;² atès aquest últim detall (és sabuda la gran quantitat d'etrusquismes onomàstics) i certa semblança de forma i ús amb algun tuscanisme conegut com *histrío*, Ernout conjecturà (*BSL* xxx, 111) que seria un manlleu del llatí a l'etrusc: doctrina acceptada per d'altres però sense proves en les restes d'aquesta llengua ni en l'estructura del mot; el mateix autor d'ella, en el seu dicc., escrit més tard sota la guia de Meillet, s'expressa sobre això amb gran reserva («il n'est pas impossible»).

En tot cas és un fet controlable que en el grec de grans escriptors coetanis, un poc anteriors i d'índole molt semblant a la de Lucreci, com Lucià, un mot idèntic a la forma lucreciana, de to igualment irònic i despectiu al del mot llatí i del *baladrón-baladrer* romànic, amb matis semàntic no gaire diferent del d'aquests, té en el grec familiar una explicació etimològica segura i òbvia: *βάρπαρος* 'trapella, malvat' (*Pseudes*, 17), car es tracta precisament d'una adjectivació del grec general *βάρπαρος* 'l'infern' (aplicat també de vegades a una mena de suplici).³ El cas és que hi ha comprovacions ja romanes, i que no tenen valor les objeccions que hom ha oposat als grans lingüistes i filòlegs (Thurneysen, Leumann-Stolz) que han sostingut aquesta explicació (veg. Walde-H.): car *baratro* amb -r- apareix en lloc de *balatro* en dos escoliastes d'Horaci (Porphyrio, S. II, un d'ells) i està al contrari de tota versemblança admetre que això sigui una «etimologia popular» (a base del grec!), quan justament la dissimilació i l'etimologia popular havien de col·laborar en sentit contrari, car era inevitable que en llatí el mot caigués sota la influència *latro*, *-onis*, de *blaterare*⁴ i de *latrare*.⁵

¹ Fora d'aquest darrer substantiu la decadència extrema que després es revela en castellà és un signe de menor vitalitat, i en portuguès el verb *bradar* < *baadrar*, que trigà molt més a antiquar-se que el cast. *baladrar*, com ho prova el fet que el *Estoria de los Godos* castellana de c. 1300 porta *bradar*, la forma portuguesa, en una part dels mss. i els altres bandegen del tot aquest verb substituint-lo per *bramar* (veg. Mz. Pidal, en *Inf. de Lara*, 344.19; cf. les adds. p. 487 de la 2.ª ed.). Però també en portuguès caigué en decadència després de Gil Vicente (*Obras* III, 264), en l'ús general, de manera que avui registren *bradar* «chamar», *br. por alguem*, com una especialitat de l'Alentejo (Alandroal, Leite, *RL*, IV, 59). La substitució de *baladrar* per *baladrejar* s'explica pel desig de reforçar el caràcter expressiu i freqüentatiu del mot, i es produí també en el castellà dels Ss. xiv, xv (*baladrear*, cites en *DCEC* I, 372b46 i ss.). — ² *Servilius Balatro*, cf. Schulze, *Lat. Eigennamen*, 349; amb el qual se superposa el *Don Estevan Baladrón de Castellanos* en un doc. lleonès de 1253. No és estrany això quan veiem la gran difusió obtinguda pel nom comparable *LATRO*, *don Ladrón*, en aragonès i castellà medievals. — ³ Si es tracta més aviat d'aquest, recordem la tendència que tenen les expressions injurioses d'aquesta esfera a aplicar-se amb sentits despreciatius però irònics, ben semblants, com *i in malam crucem!*, *uerbero*, *mastigia*, etc. (aquest també del grec, tan familiar en els esclaus romans). —

⁴ Quant a fer venir *baladrer*, i afins, del ll. *blaterare* i *blatero*, *-onis*, com digueren alguns, especialment Baist (*ZRPh* VII, 633; xxxii, 423ss.), aniria contra la demostrada llei fonètica catalana (Coromines, *Lleures*, 183-188; cf. l'article de *Entre dos llenguatges* sobre fr. *rr* = cat. *dr*), segons la qual -TER- només pot donar -r- mentre que cat. -dr- exigeix una